

Kontroverzije oko “političke korektnosti”

MILAN MESIĆ
Filozofski fakultet, Zagreb
Odsjek za sociologiju
e-mail: mmesic@mudrac.ffzg.hr

UDK 32:316
316.75:329
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 18. travnja 2005.

Politička ljevica i desnica u SAD-u međusobno se optužuju za izvornu ideju i aktualne političke interese i ciljeve vezane uz koncept “političke korektnosti” (PC). Za desnicu riječ je o ljevičarskoj ideološkoj zavjeri i subverzivnoj politici ponajprije u visokom obrazovanju, s ciljem zatiranja slobode mišljenja, a onda i euro-američkih kulturnih vrednota uopće. Radikalni ljevičarski oponenti desničarske anti-PC kampanje odbacuju, pa i negiraju, postojanje prakse “političke korektnosti” u smislu nametanja kodeksa govora i ponašanja. Po njima, desnica je, zapravo, cijeli problem iskonstruirala na temelju pojedinih anegdotalnih slučajeva, da bi zamaglila svoj frontalni ideološki napad na društvena i akademska postignuća ljevice (od šezdesetih do prodora multikulturalizma). Rasprava oko “političke korektnosti” (i šire problematike multikulturalizma) prerasla je u “kulture ratove” ponajprije na američkim sveučilištima. U članku se, u osnovnim crtama, sistematiziraju suprotstavljene pozicije, odnosno tipično desničarska kao i ljevičarska naracija o “političkoj korektnosti”. Postoje, međutim, i autori koji nastoje relativno objektivno i nepristrano raspravljati o proturječnostima međukulturnih, međurodnih i drugih odnosa na sveučilištima i u širem društvu sada označenih pojmom “političke korektnosti”.

Ključne riječi: POLITIČKA KOREKTNOST; TRAJNI PROFESORSKI STATUS; MULTIKULTURALIZAM; LJEVICA; DESNICA; NEOKONZERVATIVIZAM; “JEZIČNI RAT”; “KULTURNI RAT”; UOKVIRENJE; AKADEMSKE SLOBODE;

Ako biste danas pitali Amerikance što je “politička korektnost” (PC), vjerojatno bi većina dogovorila da je riječ o “represivnoj agendi”, koju na sveučilišnim kampusima nameću ljevičarski liberali, ponajprije istaknuti profesori u trajnom statusu (*tenure*), uvjeren da je Richard Feldstein (1997:3). Paradoksalno time bi, kaže on, svjesno ili nesvjesno, iznijeli vrijednosni sud koji je razvila desnica (intelektualna i politička), prikazujući “političku korektnost” kao ljevičarsku ideološku zavjeru i subverzivnu politiku u visokom obrazovanju, s ciljem zatiranja slobode mišljenja, a onda i euroameričkih vrednota i kulture u cjelini (koja je te vrednote iznjedrila). Desni kritičari “političke korektnosti”, pak, trasiraju njezine izvore sve dalje u političku prošlost ljevice, pa izlazi da se radi o njihovoj gotovo neraskidivoj, “prirodnoj” svezi. Krajnje zaoštrene polemike oko “političke korektnosti” za manje upućenog čitatelja predstavljaju svojevrsne rašomonske zapetljaje oko utvrđivanja njezina podrijetla, značenja i ciljeva. Izbile su iznenadno na samom prijelomu osamdesetih u devedesete napadima kulturnih konzervativaca na neke radikalne “izdanke” multikulturalističke i feminističke politike na američkim sveučilištima. Ubrzo su prerasle u prave “kulture ratove” u kojima je temeljni ulog kulturni identitet američkog društva. Da bi čitatelji dobili potpuniji uvid u dvije osnovne suprotstavljene pozicije i mogli donijeti svoj sud o njima, prikazat ćemo u osnovnim crtama “političku korektnost” u “desničarskoj”, a potom i “ljevičarskoj” naraciji. Slika, međutim, nije baš crno-bijela, kako izgleda iz tih dviju često krajnje suženih perspektiva, o čemu govore umjereniji i odmjereniji analitičari u nastavku ovoga teksta.

Politička korektnost kao desničarska agenda

Kampanju protiv političke korektnosti, i multikulturalizma uopće, u akademskim su krugovima, svojim *bestsellerima*, zapalili Allan Bloom (1987) i E. Hirsh (1987), dramtizirajući politiku različitosti, koja prema njihovu sudu razara same temelje američkog društva. Pri-

družili su im se ubrzo i drugi konzervativni, ali i neki tradicionalno liberalni pisci (Dinesh D'Souza, Charles Sykes, Roger Kimball, Thomas Sowell, Arthur Schlesinger, Alvin Schmidt i drugi). Konzervativci postižu znatan utjecaj u sveučilišnim kampusima putem mnogobrojnih studenskih novina i publikacija diljem zemlje, od kojih su neke ultrakonzervativne. Ti kritičari optužuju svoje multikulturalističke neprijatelje da djeluju kao "policija mišljenja", da provode orvelijansku "vladavinu netolerancije" prema svima koji se s njima ne slažu, i da "masovno" krše slobodu govora u visokom obrazovanju.

Bloom tvrdi da je upravo on bio inspiriran da upotrijebi frazu "politička korektnost", kad je čuo jednog studenta da naručuje "politički nekorektno pivo" (*Coors*). "Zatvaranje" američkog duha (*mind*), prema Bloomovu mišljenju, počinje već u osnovnoj i srednjoj školi, čiji su odgojni i obrazovni ciljevi također korumpirani zahvaljujući dominaciji radikala od druge polovine šezdesetih. Stoga, na njegovo zgražanje, "postoji nešto u što profesor može biti apsolutno siguran: gotovo svaki student koji ulazi na sveučilište vjeruje, ili kaže da vjeruje, da je istina relativna". Bez obzira na sve razlike među studentima, u socijalnom, etničkom, rasnom, vjerskom podrijetlu ili političkoj orijentaciji, svi su suglasni u privrženosti jednakosti i prihvaćanju relativizma. Pritom relativnost istine nije teorijski uvid, nego moralni postulat, uvjet slobodnoga društva, kako to oni vide. To je gledište zamijenilo vjerovanje u neotuđiva prirodna prava, kao tradicionalne američke temelje slobodnoga društva. Oni su se pomirili s time da svaka kultura, pa i svako mišljenje i stav, ima jednaku vrijednost pa o njima ne možemo suditi. Na pitanje što bi učinili da su se našli na mjestu britanskog upravitelja u Indiji, kad bi domoroci htjeli spaliti udovicu na pogrebnoj lomači njezinog muža, oni šute, ili odgovaraju da se Britanci u prvom redu nisu trebali tamo ni naći, razočarano svjedoči Bloom (1987:1-5).

Prema Alvinu Schmidt (1997:85), izraz "politička korektnost" najprije je upotrijebila Karen de Crow 1975. u jednom govoru u kojem je, kao predsjednica Nacionalne organizacije žena, najavila da njezina organizacija sada kreće u "politički korektnom smjeru". Politička korektnost za njega je jednostavno nastojanje na pridobivanju ljudi da se konformiraju s mišljenjem i djelovanjem koje promovira multikulturalizam. On drži da promicatelji političke korektnosti imaju dva temeljna cilja: 1) nametanje multikulturalističkih vrijednosti koje revitaliziraju sve znanje i standarde istine, osim njihovih vlastitih; i 2) rastrojavanje euroameričke kulture. Rush Limbaugh¹ mnogo je oštrije i borbeniji u svom sudu, smatrajući da je riječ o pravom "političkom čišćenju", koje kažnjava sve nepodobne misli i ideje. Njegovi zastupnici, doduše, ne šalju politički nekorektno protivnike u Sibir ili radne logore, jer nemaju toliko moći, ali nameću različite oblike isključivanja svih onih koji se ne konformiraju vladajućim politički korektnim vrijednostima i obrascima ponašanja. Na mnogim fakultetima i sveučilištima, studenti se često tjeraju na sudjelovanje u posebno oblikovanim "sesijama osjetljivosti", koje taj kritičar smatra nekom vrstom pranja mozгова.

Postoje dva razloga, smatra David Thibodaux (1994:5), zašto ljudi nisu sigurni što je točno politička korektnost. Najprije, pojam se toliko koristi, ili bolje reći previše iskorištava, da se njegovo specifično značenje zamaglilo. Potom, jer su njegovi dobrohotni pristaše počeli svoja gledišta označavati manje kompromitantnim pojmovima, kao što je multikulturalizam. U jednom fakultetskom listu politička korektnost definirana je kao "proces strukturiranja fakultetskog i studentskog tijela na način da odrazi udio žena, manjinaca, i drugih u općoj populaciji, te da se promijene nastavni programi u smislu isticanja pozitivnosti i otklanjanja ili barem smanjivanja negativnosti o određenim pojedincima ili grupama ljudi". Iako u osnovi točno, ni to određenje za tog kritičara nije dovoljno. Za njega je pokret političke korektnosti politizirao cjelokupno, a ne samo sveučilišno obrazovanje, smjerajući "dekonstrukciji" Za-

¹ Rush Limbaugh jedan je od najpopularnijih američkih voditelja *talk-showa* u SAD-u koji, u obliku dnevnih sudjenja, nudi uniformiranu kritiku i pojednostavljena rješenja za američke društvene probleme, manipulirajući, blago rečeno informacijama (Feldstein, 1997:189).

padne, židovsko-kršćanske civilizacije općenito i euroameričke kulture posebno, denuncirajući je kao "rasističku, seksističku, homofobičnu i ugnjetavačku".

U svojoj, već drugoj knjizi na tu temu, autor političku korektnost vidi kao središnji pokret oko koga se okupljaju njegovi različiti prateći "-izmi": multikulturalizam, afrocentrizam, radikalni feminizam, rodizam (*genderism*), okolišizam (*environmentalism*), dekonstrukcionizam, poststrukturalizam itd. Politička korektnost je cijelo obrazovanje pretvorila u sistem indoktrinacije, u kome su rasprava, otvoreno istraživanje, logička analiza, pa i historijski znanstvene činjenice žrtvovani na oltar političke i socijalne agende i svih politički korektnih pojmova na kojoj je agenda temeljena. Ona se nameće intelektualno nepoštenim taktikama, kao što su pakosni osobni napadi na sve koji se usude dovesti u pitanje bilo koju njezinu sastavnicu ili akciju, ili lijepljenjem etiketa za rasizam, seksizam, homofobiju, eurocentrizam, neosjetljivost na razlike itd. Ne preza se, tvrdi Thiboddaux, ni od iskrivljavanja činjenica, posebno dokumentiranih u pokušajima revizije povijesti. Izbor nastavnika i stjecanje trajnoga profesorskog statusa također je politizirano u duhu političke korektnosti.

Mnogi ljudi su upoznati s političkom korektnošću u njezinom odnosu spram jezika. Autor dopušta da je taj pokret s pravom upozorio na moć da se jezikom vrijeđaju i omalovažavaju drugi ljudi, iako drži da ni jedan častan čovjek to ne želi činiti. Stoga, možda početno i u dobroj namjeri, politički korektna politika ubrzo je prešla finu granicu između uzvišenoga i smiješnoga. No, dok se jedne (bijelce) i dalje slobodno jezično šikanira, neke se grupe sustavno zaštićuju. One uključuju neke žene (*womyn*) (poput Hillary Clinton), određene etničke zajednice (Latinoamerikanci, na primjer), ali ne sve (primjerice ne i Irce), rasne zajednice (crnci i američki Indijanci), ali ne i neke druge rasne grupe (Azijci, Židovi), te napokon neortodoksne seksualne "orijentacije" (homoseksualci i lezbijke), ali ne i heteroseksualce.

Zastupnici političke korektnosti u svom nastojanju da "dekonstruiraju" sve tradicionalne američke vrijednosti, od "velike literature" do "muških i ženskih karakternih struktura", na kojima se temelje seksualni identiteti i rodne uloge, dolaze do apsurdnih ideja i pogleda. Tako se od njih može čuti da je večera muškarca i žene uz svijeće "prostitucija"; da je Ustav SAD-a "utjelovljenje Bijeloga Čovjeka s modelom vlasništva"; da je Sin Boga zapravo bio crn i da je rođen 4000 godina prije Isusa; da je nošenje "crnih" kapa na diplomatskim ceremonijama "rasni problem"; da crnac ne može biti rasist; da je subjekt da Vincijeve Mona Lise bila "pretučena žena", jer je njezin prisilan i misteriozan smiješak "tipičan za ljude koji su izgubili prednje zube (Thiboddaux, 1994:6-8)".

Prema Thiboddauxu, većina znanstvenika drži da se pojava političke korektnosti može trasirati unatrag do šezdesetih ili sedamdesetih. Istodobno ona izdaje izvorni duh toga vremena. Dok, naime, multikulturalizam, kao njegova sastavnica, stavlja snažan naglasak na "različitost", temeljenu na etnicitetu, rasi, rodu, i seksualnoj orijentaciji ili preferenciji, upravo se od šezdesetih ljude nastojalo suditi prema karakteru, a ne boji kože, i štoviše težilo se prevladavanju takvih umjetnih razlika među ljudima. To je i duh koji pokreće kršćanstvo, kako ga autor razumijeva. Jedan dublji uvid u svjetonazor politički korektnih mislilca odveo bi nas, međutim, drži Thiboddaux, unatrag sve do 5. st. pr. Kr., odnosno do grčkih sofista. Iz njihova sjemena izniknuo je naturalizam 19. st. i onda ideje Ch. Darwina. Iz toga je nasljeđa procvjetalo razvijeno "moderno" mišljenje u vidu "ateističkog egzistencijalizma" u Francuskoj nakon Prvoga svjetskog rata u učenju Jean-Paula Sartrea. Za preteču politički korektnog slučaja možda se može uzeti sudski tzv. Scopes – majmunski proces. Riječ je o jednom škotskom učitelju koji je odbio da mu država određuje što može, a što ne podučavati. U to je vrijeme Biblija, osobito Knjiga postanka, bila osnovni tekst koji se koristio za učenje o podrijetlu čovjeka i svijeta, i bilo je zabranjeno čak i spominjanje Darwinove evolucije. Sada su se samo izmijenile strane. Evolucija se uči kao nepobitna, znanstvena činjenica, i nastavnici se ne mogu koristiti Biblijom (Thiboddaux, 1994:25-6).

Izvore "političke korektnosti", čak prvu uporabu toga termina Frank Ellis (2002) nalazi, pak, u ranim fazama Lenjinove revolucionarne aktivnosti i osvajanja vodstva Boljševičke par-

tije, a onda i nakon 1917. kad nastoji osigurati njezinu potpunu kontrolu nad državom i društvom. Tu lenjinističku, totalitarnu, liniju "političke korektnosti" povlači dalje do Maoa, Nove ljevice, feminizma, postmodernizma i, napokon, multikulturalizma.

U tjedniku *Newsweek* (22. travnja 1991),² Georg Will je današnje okršaje oko političke korektnosti, sa stajališta desnice, objasnio kao "nisko-vidljiv, visoko-intenzivan" rat s domaćim neprijateljem. Zahvaljujući politički korektnom "grupo-mišljenju", kaže Sykes (1992:22), živimo u doba "ozlojeđene (*annoyed*) osobe", koje veliča "jedan etos viktimizacije", a taj nas vodi u "epidemiju onesposobljenosti" (*disability*). Nije riječ, međutim, o "genuinim" žrtvama, prema kojima su Amerikanci oduvijek gajili razumijevanje, nego o rastućoj listi različitih (patvorenih) nezadovoljnika, među kojima su, prema Sykesu, homoseksualci, lezbijke, žene, Latinoamerikanci, Afroamerikanci, pa čak i siromašni.

Zarobljena ljevičarskim "terorom" političke korektnosti, brojna su sveučilišta pretvorena, kažu ovi kritičari u svojevrstne "akademske gulage", među kojima su najstrašniji Brown i Harvard. Na njima su akademski okoliš i klima "sovjetizirani" zbog "drakonskih pravila začepljenja usta", "politiziranih programa" i nametanja "ideološke ortodoksije" u kampusima, čime su dramatično ugrožene "fundamentalne vrednote liberalnog obrazovanja". Nacionalni pregled fakultetskog vodiča, što su ga su uredili C. Sykes i B. Miner (1991:264-65), uz fakultete koji nisu ogrezli u političku korektnost, preporučuje striktno pridržavanje kanona³ velike literature, koje objektivno i neutralno predstavljaju zapadnu kulturnu tradiciju i dostignuća. Za razliku od "velikih knjiga",⁴ multikulturalistička lektira, koju promoviraju radikali "u stalnom profesorskom statusu" je jednostavno "politička", selekcionirana prema svojoj "neposrednoj revolucionarnoj moći".⁵

Sykes (1988:264; 8) sveučilišta naziva "tvornicama otpadnog mišljenja" (*junkthink*). Za njega je kulturni rat biblijska borba između Dobra i Zla. Na prvoj strani su, dakako, samopostavljeni kulturni skrbnici, a na drugoj "prof-varalice" (*ProfScam*): "mračnjaci", "vješci", "čarobnjački doktori profmišljenja". Dalje tvrdi da su profesori postali nepristupačnima jer stavljaju svoje interese ispred studentskih. Rezultat toga je "raspinjanje predavanja", što odobrava "tiranija akademske kulture".

² I druge utjecajne nacionalne novine kao *Time*, *The Wall Street Journal*, *The New York Times*, *Atlantic Monthly*, i *New York Magazine*, konačno su 1990. stale na stranu oštih kritičara političke korektnosti, prenoseći ekstremne "slučajeve" s različitih fakulteta i sveučilišta. To uvelike objašnjava očekivano mišljenje današnjega prosječnog Amerikanca s početka priče.

³ Iako o svojoj listi "velikih knjiga" govore kao o "konačnom sekularnom kanonu", autori su nadahnuti izvornim značenjem toga pojma kao kodeksa duhovničkih pravila koje kršćanska Crkva propisuje svojim svećenicima. Kasnije je "kanon" dobio značenje općeg načela ili standarda za prosuđivanje prikladnosti sekularnih radova koji se smatraju nezaobilaznim u (visokom) obrazovanju, i time dobivaju svojevrstan status "svetosti".

⁴ Kanon, prema njihovu mišljenju, uključuje sljedeća imena (i njihove odabrane radove koje zbog prostora ovdje ispuštamo, osim onih gdje nisu navedeni autori): Homer, Herodot, Tukidid, Eshil, Sofoklo, Aristofan, Percy Gardner, Platon, Aristotel, Lukrecije, Virgilije, Horacije, Plutarh, Amrkus, Aurelije, Sveti Augustin, *Pjesma o Rolandu*, *Pjesma o Nibelunzima*, Sveti Toma Akvinski, Dante, Galileo, J. J. Fahie, Grocius, Montaigne, Shakespeare, Cervantes, Bacon, Descartes, Hobbes, Milton, Molière, Meredith, Locke, Montesquieu, Voltaire, S. G. Tallentyre, Rousseau, Gibbons, A. Smith, Kant, Goethe, američki državni dokumenti, V. Hugo, Hegel, Sir C. Lyell, Balzac, Malthus, Bentham, J. S. Mill, Darwin, Paster, Marx, Tolstoj, Dostojevski, Nietzsche, W. James) (Sykes i Miner, 1991:265).

⁵ Tako se u bezvremenske lučonoše ubrajaju, recimo, pisci kao P. Gardner (*Principles of Greek Art*), J. J. Fahie (*Galileo, His Life and Work*) ili S. G. Tallentyre (*Voltaire in His Letters*), ali ne i James Joyce, da ne govorimo o autoricama poput Virginie Woolf ili Jane Austin. Prve, kažu sastavljači čovjek može "izabrati zbog njihove literarne vrijednosti, a ne zbog spola ili politike". Te provjerene "velike knjige" zaslužuju biti dijelom sveučilišnog programa i da ih čitaju obrazovani ljudi. Istodobno studentima se sugerira da ne uzimaju niti jedan od "ne-zapadnjačkih kolegija", koji zagovaraju "priznavanje i afirmaciju različitosti", ili promociju onih "Ludih, Loših i Podivljalih (*Imbruted*) Žena".

Suvremeni akademčari mrze predavanja, malo rade i to na beznačajnim istraživanjima, za što su preplaćeni. "Politički korektnjiki" (*correctniks*) uvijek su subjektivni, ideološki, dogmatični antagonisti, koji sprečavaju napredak unutar profesije "prema zaslugama". Ukratko, oni su pedagoški monstri i kulturne hulje (*villains*). Evo još nekih optužbi: "silovanje nastave u sveučilišnim učionicama" uzima nekoliko oblika, a prvi je odbijanje predavanja uopće. Nema odgovornosti za kvalitetu nastave; profesionalna etika potpuno se zanemaruje; "profesori su teroristički i lažljivi pankeri" (Anderson, 1992:47). "Radikalni profesori trajnog zvanja" privilegirani su korisnici duhovnih i materijalnih postignuća naše historije, koji su zbog perverzije, ignorancije, ili zlobe, odlučili okrenuti leđa kulturi koja ih je uzgojila i učinila od njih to što jesu. To su intelektualci koji su oskvrnuli razum sa sofisterijom. Recentni razvitak na području humanističkih znanosti podrovať će "moralni poredak" (Kimball, 1991:207; 37; 63). "Ljevičarski eklektizam" predstavlja bilo koju od inačica antietabliranog načina mišljenja – od strukturalizma i poststrukturalizma, dekonstrukcionizma, lakanijanske analize i feminizma, do homoseksualnih, crnačkih, i drugih patentiranih političkih oblika kritičizma (Kimball, 1991:32).

Evo što neokonzervativni kritičari kažu o istraživanjima na sveučilištima: akademsko istraživanje i pisanje u cjelini najveća je intelektualna prijevara dvadesetog stoljeća (Anderson, 1992:85); na sveučilištima se ne provode nikakva vrijedna istraživanja, veliki njihov dio jednostavno su gluposti (Sykes, 1988:103). Humanističke znanosti su postale prespecijalizirane i nepotrebno nejasne, odrekle su se ideala bezinteresnog znanja da bi podržavale politizirane obrazovne agende; uvelike su napustile studij velikih djela i obasule pohvalama trivijalne radove, sumnjive intelektualne vrijednosti (Kimball, 1991:369). Kroz profesionalizirani *jargon*, kolikogod besmislen, ti profesori brane svoje pravo na specijalno stručno znanje i, sukladno tomu, na posebno priznanje i privilegije (D'Souza, 1991:181).

Thibodaux (1994:123) se slaže da nijedan razuman čovjek ne može poricati da je ova kultura kriva za diskriminaciju žena. No moguće je biti feministica da se ne bude roditeljica (*genderist*), odnosno radikalna, agresivna feministica. Jedno je, naime, podržavati pravedne mjere za osiguranje jednakih prilika za žene, a drugo napadati "analitičko mišljenje kao dio muške dominacije", ili uspoređivati "znanstveno ispitivanje sa silovanjem prirode". "Feminističke znanstvene smjernice", koncipirane u okviru jednoga projekta za državu New Jersey, utvrđuju: "Razum (*mind*) je muški. Priroda je ženska, i znanje je stvoreno kao čin agresije – pasivna priroda morala je biti podvrgnuta ispitivanju, razodijevanju, penetriranju i prisili od muškaraca da otkrije svoje tajne" (*New York Magazine*, 21. siječnja 1991, 38).

To što se nazivaju pokretom "za-izbor" ili "aktivisti za pravo pobačaja", radikalne feministice i drugi zagovornici političke korektnosti nastoje postići dvije stvari. Najprije, nastoje izbjeći negativne konotacije naziva "za abortus", i potom eufemizmom "za-izbor" povratno sugeriraju da su njihovi protivnici *eo ipso* "protiv izbora" i "protiv prava".

Antioch College u Yellow Springsu (Ohio) sustavno je kodificirao "pravila koja reguliraju interakcije seksualne vrste" i objavio ih u brošuri pod nazivom Preveniranje od seksualnog napastovanja i program zastupanja preživjelih. Evo nekoliko navoda iz Programa: "Svaki seksualni kontakt i postupak između bilo koja dva čovjeka mora biti konsenzualan. Suglasnost se mora postići verbalno prije bilo kakvoga seksualnog kontakta ili ponašanja. Ako razina seksualne intimnosti naraste tijekom neke interakcije (tj. ako dvoje ljudi prijeđe s ljubljenja potpuno obučeni (što je jedna razina), na svlačenje za neposredan tjelesni kontakt, što je druga razina), uključeni ljudi trebaju izraziti svoju jasnu verbalnu suglasnost prije prijelaza na tu drugu razinu. Ako jedna osoba želi inicirati prijelaz na višu razinu seksualne intimnosti u nekoj interakciji, ta je osoba odgovorna za dobivanje verbalne suglasnosti od druge involvirane osobe (osoba), i to prije prijelaza na novu razinu. Ako ste prije imali određenu razinu seksualne intimnosti s nekim, vi trebate i dalje, svaki puta ponovno, pitati... Pitanje – "Želiš li spavati sa mnom?" – nije dovoljno. Zahtjev za suglasnost mora biti specifičan za svaki čin.

Pozivajući se na ta i slična "pravila" ponašanja u "interakcijama", gotovo svatko, osobito žena, može polagati pravo na položaj žrtve. No, ni to nije kraj politički korektnoj "regulaciji" intimnih odnosa među ljudima. Neki njezini zastupnici ne priznaju ni "međusobnu suglasnost" kao dokaz nepostojanja seksualnoga nasilja. Andrea Parrot, profesorica na Cornell University, citirana u *New York Magazine*, izjavljuje da je "bilo koji seksualni međudodnos bez uzajamne želje oblik silovanja".

G. Will prethodno stajalište uopćava tvrdnjom da su "radikalni ljevičari" proizveli "političku agendu viktimologije", podržavajući "proliferaciju grupa koje njeguju jadanje i zahtijevaju potpore". Prema tom mišljenju, dakle, žene, Afroamerikanci, Latinoamerikanci, homoseksualci i lezbijke, ponajprije same sebe percipiraju žrtvama, narcisistički odbijajući svaku odgovornost za vlastitu sudbinu. Za Willa i druge desničarske kolumniste, članovi tih grupa stvarno nisu žrtve (naziva ih "kvazi-žrtve"), budući imaju ulogu u ostajanju u ovisnosti o društvu i odricanju odgovornosti za svoj sadašnji položaj, za što krive druge umjesto sebe. Sykes čak okrivljuje žrtve zbog poricanja vlastitih agresivnih poriva prema onima koje denunciraju (Thibodaux, 1994:52).

Neki su politički korektni nazivi, u najboljem slučaju, smiješni, iako njihovi zagovornici uopće ne pokazuju smisao za humor, smatrajući pitanje naziva suviše ozbiljnim i političkim. Evo nekih primjera termina čiji je cilj prikazati manjinske grupe u boljem svjetlu. Politički nije korektno reći tjelesno hendikepiran, nego "s tjelesnim teškoćama"; visoki ili niski ljudi politički korektno nazivaju se ljudima "s visinskim poteškoćama"; debeli ljudi "s lateralnim poteškoćama", crna ploča (*blackboard*) – ploča za kredu; skitnice – beskućnici itd.

S druge strane, promjenom naziva nekim se grupama ili kulturnim praksama, obratno, želi pridati negativno značenje. Tako se lovci nazivaju "kršitelji životinjskih prava"; heteroseksualci – ravnosmjerni (*straights*); divljenje lijepoj ženi – pogledizam (*lookism*); logičko mišljenje – logocentrizam i sl. (Thibodaux, 1994:87-8).

Zagovornici političke korektnosti stvorili su i koncept "zlo djela mržnje" (*hate crimes*), ugrađujući ga u kodekse govora po fakultetima i sveučilištima. Do kraja 1992. uspjeli su da 27 američkih država donese zakone protiv zlo djela mržnje. Isto kriminalni čin, na primjer, ubojstvo, smatra se težim ako se može dokazati da je počinjeno iz rasne, etničke, vjerske ili neke druge mržnje. Da bi učinkovitije nametnuli političku korektnost, konstruirali su kodekse govora kojima određuju što se smije, a što ne smije govoriti. Do početka 1992. više od 300 institucija visokoga obrazovanja kažnjavale su političke nekorektnosti, bilo putem specifičnih govornih kodeksa ili dijela općih pravila ponašanja. Jedan takav kodeks (Rutgers sveučilište, New Jersey) propisuje da će biti kažnjeni "studenti koji verbalno vrijeđaju druge na osnovi rase, vjere, boje, podrijetla, spola, invaliditeta, bračnoga statusa ili seksualne orijentacije".

Pokret političke korektnosti osvojio je veliki teren na području zakona o seksualnom uznemiravanju. Ti su zakoni pod njegovim utjecajem redefinirali stoljetne odnose između muškaraca i žena. Muškarci se sve više boje ili nisu sigurni što mogu reći nekoj ženi, a da se ne shvati kao uvreda ili uznemiravanje. Upitnim je postalo i davanje bilo kakvih komplimenata o ljepoti žene i slično. Nacionalna organizacija žena dala je tumačenje po kome je seksualno uznemiravanje na djelu kadgod je ponašanje nekog muškarca "neugodno ili mu se može prigovoriti". Praktički, dakle, svaki način ophođenja, koji se nekoj ženi ne dopada, može se podvesti pod (seksualno) uznemiravanje ili seksizam.⁶ Ti su zakoni tragični i kontradiktorni s ob-

⁶ U tom smislu imam i jedno osobno iskustvo. Godinama sam vodio (1980. – 1990.) jednoosemestralni program za američke studente, koje su na Filozofski fakultet u Zagrebu slali sveučilišta i fakulteti Srednjega Zapada, udruženi u dvije asocijacije (ACM i GLCA). Sredinom osamdesetih dobio sam dopis Uprave ACM-a iz Chicaga, u kojem se od mene kao akademskog voditelja traži da iz nastave isključim jednoga od profesora, ekonomista s Pravnog fakulteta u Zagrebu, koji je od početka toga programa pre-

zirom na emancipaciju žena. Radikalne feministice, naime, dokazuju da žene nisu dražesne male kreature kojima je potrebna zaštita i stavljanje na pijedestal. One moraju imati sva prava i prilike koje se pružaju muškarcima. Zakoni o seksualnom uznemiravanju očito polaze od suprotne, retrogradne vizije žene, ističe Schmidt (1991:92-98).

Svoje čistke oni su potom proširili i na područje sporta tražeći, primjerice, odbacivanje indijanskih nadimaka ili maskota, koje su klubovi u različitim sportovima tradicionalno nosili. Za razliku od velikih profesionalnih klubova, kod kojih su samo u rijetkim slučajevima uspjeli izboriti poneku promjenu, u tome su bili puno uspješniji na sveučilištima. Tako je Marquette University (Milwaukee) morao za svoje sportaše ukinuti naziv "ratnici", a Sveučilište Južni Kolorado "Indijanci". Pokazalo se, međutim, da indijanski nazivi ne vrijeđaju same Indijance, štoviše da se oni s njima ponose. Recimo, poglavice indijanskih zajednica u Virginiji jednodušno su se izjasnili u anketi fakultetskog lista protiv ukidanja nadimka "Pleme" za atletsko društvo fakulteta William and Mary u Koloradu. Slično, Indijanci Floride nisu imali primjedbe na korištenje imena plemena "Seminoles" kao nadimka Državnog sveučilišta Florida (Schmidt, 1991:89).

Kad se protivnici multikulturalizma ne mogu optužiti pozivanjem na kodekse govora ili seksualnog napastovanja, pribjegava se još široj i rastegljivijoj formuli discipliniranja da bi se natjerali na pridržavanje multikulturalističkih normi. To je optužba za "neosjetljivost". Tako se više ne možete žaliti ako dobijete homoseksualnog cimera, jer vam slijedi etiketa za "neosjetljivost" ili zadrtnost. Održavaju se brojni seminari "senzitiviziranja" studenata na sve što se može podvesti pod političku korektnost. Na njih se za kaznu šalju i profesori. Jedan harvardski profesor morao je izbaciti prikazivanje filma, kao dijela nastavnog materijala, jer se u njemu pojavljuje crna sluškinja, što je shvaćeno kao "neosjetljivost" (Schmidt, 1991:98-100).

Zaraza "političke korektnosti" izašla je izvan sveučilišnih kampusa, žali se Kimball (2003/4:161). Danas glavne američke novine odbijaju oglase za prodaju ili iznajmljivanje kuća i stanova ako se, primjerice, spominje; "lijepi pogled" (čime se vrijeđaju slijepi), "desetak minuta šetnje do tramvaja" (uvredljivo za šepave) ili "mirna ulica" (nekorektno prema gluhi-ma). Osim toga, ona se širi i izvan granica SAD-a i već je dobrano zahvatila Veliku Britaniju, i osobito administraciju EU-a, te OUN-a. Spomenimo samo da je uprava BBC-ja od svojih namještenika i namještenica tražila da svoje žene, odnosno muževe, nazivaju "partnerima", budući bi izrazi "žena" i "muž" mogli implicirati veću vrijednost ili ispravnost heteroseksualnih brakova u odnosu na druge oblike seksualnih kohabitacija.

Martin Anderson (1992:2006-9) otvoreno predlaže oštre mjere koje treba (izvana) nametnuti sveučilištu da bi se suzbili probitci "PC ljevičara": "zaustavljanje patvorenih istraživanja i pisanja", uskrata stalnoga profesorskog statusa, "zabrana studentske nastave", posvećena reorganizacija fakultetskih dužnosti i odgovornosti, zabrana "političke diskriminacije konzervativaca, te iskorjenjivanje institucionalne korupcije. U istom duhu Sykes (1988:257-62) traži ukidanje stalne profesure i njezinu zamjenu "obnovljivim ugovorima na određeno vrijeme", da svi nastavnici (na državnim sveučilištima) predaju najmanje tri kolegija semestralno, te da kanon ponovno dobije središnje mjesto u studijama Zapadne civilizacije na dodiplomskoj razini. Članovi kongresa, predsjednici zaklada, istraživački donatori, i predstavnici rodi-

---

davao za američke studente kolegij iz političke ekonomije. U studentskim evaluacijama optužen je, naime, za seksizam, zbog toga što je više puta parafrazirao Marxovu kritiku "nacionalnih ekonomista", kad ih (ako se dobro sjećam) ismijava da i kuharice bolje razumiju neke probleme. To su neke studentice i studenti očito shvatili kao uvredu (*offence*) za žene. Morao sam uložiti dosta napora dok sam objasnio da je smisao te primjedbe, kako za Marxa tako i našega profesora, upravo obrnut, i da bi se prije mogla tumačiti kao obezvređivanje "nacionalnih ekonomista" nego žena, što je, na kraju, prihvaćeno, a naš se profesor od tada suzdržavao od sličnih šala.

telja trebaju se angažirati na preusmjeravanju milijardi dolara saveznih sredstava, koja godišnje odlaze sveučilištima diljem zemlje.

Politička korektnost kao ljevičarska agenda

Lijeva akademsko-politička scena nije tako jednostavna u stavovima oko političke korektnosti kao desna. Grubo i uvjetno možemo razlikovati dvije lijeve pozicije. Predstavnici prve prepoznatljivi su po svom oštrom odbacivanju pa i negiranju postojanja problema "političke korektnosti", kao politike nametanja kodeksa govora i ponašanja na sveučilištima, a onda i širem društvu. Prema njihovu mišljenju, desnica je umnogome uspjela, pozivanjem na nekoliko anegdotalnih ekstremnih slučajeva, u javnosti stvoriti predstavu o ljevičarskoj ugrozi tradicionalnih američkih (liberalnih!) vrijednosti, ponajprije slobode govora i izražavanja, projektirajući na ljevicu svoje vlastite težnje za ideološkom dominacijom i jednostušjem, koje su otvoreno došle do izražaja za vrijeme makartizma.⁷ Političku korektnost" desnica je po njima, zapravo, iskonstruirala, da bi zamaglila svoj frontalni ideološki napad na društvena i akademska postignuća ljevice (od šezdesetih do multikulturalizma), ukratko, na jednakost i socijalnu pravdu za žene, manjine i homoseksualce. U drugu poziciju svrstavamo one zagovornike multikulturalizma koji su (bili) suglasni s osnovnim idejama "poštovanja različitosti", ali pokazuju otklon od radikalističkih zastranjivanja označenih "političkom korektnošću". Istim redom predstaviti ćemo predstavnike jednih i drugih.

Prema Jacobu Levyju, koliko dopire njegovo najbolje sjećanje, politička korektnost najprije je stavljena u optjecaj u lezbijskom feminističkom pokretu kasnih sedamdesetih i početkom osamdesetih. Koristila se u šaljivom, dobrodušnom smislu za vlastite ili tuđe stavove o političkim, vjerskim ili drugim problemima, čija je korektnost u stanovitom smislu mogla biti upitna. Iako se u toj uporabi nazire sličnost sa značenjem koje mu danas pripisuju neokonzervativci, postoji i bitna razlika, ističe Richard Feldstein (1997:6). Feministice nisu, naime, njime demarkirale sebe od onih koji misle drukčije, nego su ga koristile u jednom neobvezujućem obliku međusobnog propitivanja, ali i vlastitog samopropitivanja, pogleda koje su dijelile. Izvorište političke korektnosti, tvrdi Feldstein, treba ipak tražiti nešto dalje u prošlosti. Inicijalno su ju koristili ljevičari kao oznaku onih svojih sumišljenika koji su se odveć doslovno pokušali držati "komunističkih dogmi". Za vrijeme Drugoga svjetskog rata ona je imala konotaciju stanovite kritike onih članova komunističke partije SAD-a koji su bespogovorno podržavali Staljinov pakt s Hitlerom kao strateškom nužnošću, držeći se, dakle, "linije" bez obzira koliko su i sami bili svjesni njezine neprincipijelnosti i nemoralnosti. Drugim riječima, pojam političke korektnosti skovali su slobodnomisleći ljevičari kao kritičku žaoku spram (tvrdo)linijaša u vlastitim redovima. Ukratko, u ljevičarskoj tradiciji taj je termin imao upravo suprotno značenje od onoga koje mu danas pridaju njegovi kritičari. I nisu ga skovali ni desničarski retoričari niti ljevičarski ironičari, kako su u posljednje vrijeme tvrdili različiti autori (Feldstein, 1997:6).

Kako je "politička korektnost" počela označavati ljevicu – i navodno liberalističko nametanje "linije"? Teresa Brennan (1997:X–XV) je uvjeren da je to bila posve svjesna odluka, donesena na jednom od brojnih stručnih savjetodavnih (*think-tank*) sastanaka desnice, koja je termin potom dehistorizirala, a njegov kritički politički naboj usmjerila protiv ljevice. Kako je desnica termin počela koristiti za politike afirmativne akcije, ljevica se, da bi obranila potrebitost posljednjih, nekako našla obaveznom i spram fantoma političke korektnosti. Ti-

⁷ U vrijeme McCarthyjevih "progona vještica", donesen je propis koji je nalagao knjižnicama da "samovoljno maknu sve sumnjive knjige i časopise sa svojih polica", a među "subverzivnim" tekstovima bile su, primjerice, i Einsteionova *Teorija relativiteta*, kao i knjige Thomasa Manna *Josip u Egiptu* i *Čarobno brdo*.

me se otvara pitanje: kako netko može braniti taj koncept kad on zvuči tako autoritarno i ne-liberalno? Feldstein, kako ćemo vidjeti, tvrdi da ga nitko i ne brani, a za ljevicu on nikada i nije imao drugo značenje osim satiričnog i samokritičnog. Ima, međutim, smisla izložiti što je desnica učinila s tim terminom, postigavši uvelike svoj cilj na političkom i psihološkom planu u kampanji pranja mozga. Uspjeh kampanje protiv političke korektnosti bio je uspješan zbog toga što je uspjela podržavanje prava deprivilegiranih grupa prikazati kao narušavanje individualnih prava. Jedno je pitanje zašto su "PC kodovi", ponajprije "kodovi govora" ustanovljeni, s kojima se autorica, kao i mnogi drugi na ljevici ne slažu, a drugo kako desnica izokrenuti koncept političke korektnosti koristi za obnovu rasizma i seksizma, služeći se psihološkom konstrukcijom projekcije. "U biti, projekcija znači poricanje nečega u sebi što doista činiš, imaš, ili tako osjećaš – i projektiranje te stvari u nekoga drugoga. Za Feldsteina, desnica projektira svoje antidemokratske, autoritarne tendencije na centar i ljevicu".

Ključna pretpostavka uspjeha desničarske kampanje protiv tobožnje ugroze političke korektnosti jest brisanje sjećanja na prošlost i stvaranje jednog ahistorijski konstruiranoga političkog prostora. U takvom kontekstu onda može izgledati da neke grupe, temeljem svoga roda, rase ili etniciteta traže *posebna* ili *extra* prava, a nudi im se da budu jednake s ostalima. Svjesno se potiskuje historijsko pamćenje koje bi nam govorilo da je riječ o grupama koje su sistemski bile diskriminirane, i to samo zato što se po svom rodu, rasi ili etnicitetu, razlikuju od dominantnoga društva muške bijele srednje klase, te da ih iznudeno priznavanje formalno istih prava stvarno ne izjednačuje u životnim šansama. Ljudi se, naime, ne rađaju slobodnima i jednakim na tržištu, bez roditelja ili prošlosti, s prednostima ili otežavajućim okolnostima, a upravo od toga apstrahira priča o individualnim pravima i individualizam *tout court*. Kako je desnica u brzom naletu prisvojila jezični kod ljevice, ova je ostala "bez teksta", bez prepoznatljivog govora za obranu, a još manje za afirmaciju svoje pozicije. Riječi promjene kao *revolucija*, *radikalan*, *oslobođenje*, *sloboda* desnica je kooptirala kao svoje borbene pokliče, s bitno promijenjenim sadržajem, ali očuvanim kritičkim nabojem.⁸ Sistematska manipulacija jezikom dovela je do kognitivne konfuzije u kojoj se desnica uspijeva pozivati, tobože, na načela nepristranosti, objektivnosti, nepolitičnosti, dok praktički ostvaruje svoje najprizemnije političke interese u smjeru retradicionalizacije i hijerarhizacije društva. Desničarski komentatori preformulirali su značenja poznatih pojmova da bi zauzeli politički centar kao prirodnu poziciju najmoćnije srednje klase.

Da stvar bude složenija, objašnjava Brennan aproprijaciju jezika promjene, "jezični rat" se događa u filozofskoj eri poznatoj kao "jezična prekretnica" (*turn*), zbog filozofijske fascinacije jezikom. Konvencionalnu pretpostavku (na kojoj je počivala i politička praksa i onda podjela na ljevicu i desnicu), da određeni označitelji (revolucija, radikalan, oslobođenje) imaju stvarna značenja, postmoderna i poststrukturalistička je teorija velikim dijelom dovela u pitanje (ponajprije u radovima Jacquesa Derride i Jacquesa Lacana). Dekonstrukcijom pojmova njihova su tradicionalna emocionalna značenja izgubila svako čvrsto uporište i postala beskonačno rastegljiva. Time su osobito pogođene pristaše tradicionalnih (vječnih) vrijednosti: istine, ljepote i dobra. "Sada, ono čemu smo očevici u ratu oko političke korektnosti je kampanja u kojoj su određeni označitelji (uz spomenute možemo dodati *makartizam*, *liberalan* i *diskriminacija*) temeljito razdvojeni od svojih referenata (*referents*) u ljevičarski inspiriranim borbama protiv tlačenja radničke klase, žena, Afroamerikanaca, drugih ljudi boje i homoseksualaca. To znači da smo suočeni s grandioznom ironijom, po kojoj desnica prakticira ono što ljevica veliča u teoriji".

⁸ Tako "republikanska revolucija" uopće nije donijela promjenu u revolucionarnom smislu, pa čak ni u reformskom, što bi se vidjelo u smanjenju siromaštva ili nejednakosti u raspodjeli bogatstva. Upravo obratno!

Feldsteina (1997:188-89) ponajprije zanima kako su neokonzervativni kritičari uspjeli taj termin reciklirati kao ideološko oružje u borbi protiv zagovornika multikulturalizma, odnosno prava manjinskih i deprivilegiranih grupa. Njima je očito dobro poznato da oni koji uokviruju (*frame*) i diseminiraju informacije utječu i na njihovu recepciju u općoj javnosti, i time pobjeđuju u raspravi. Primjerice, kad govore o homoseksualcima i lezbijkama, koriste termine kao sodomiti, perverzncijaci, ili ih stavljaju u kontekst "nezdravoga homoseksualnog životnog stila". Za homoseksualce (*gay*) tvrde da traže "specijalna", a ne jednaka prava. Jedna od njihovih posljednjih taktika je etiketiranje za "antikršćansku zadrtnost" svake kritike ili oporbe spram desničarske vjerske agende. U istom tom duhu i za istu svrhu koriste termine kao što su "antikršćanske" i antiobiteljske predrasude". Istodobno sebe predstavljaju "ljudima vjere" koji zastupaju "proobiteljsku" ili "proživotnu" stranu. Tko je protiv toga? Ipak ispada da njihovi protivnici jesu ("protiv života" ili "za smrt") i već samim time dobivaju negativnu konotaciju. Ipak, liberali nisu organizirali niti poticali atentate protiv svojih neistomišljenika, dok zastupnici pokreta "za život" jesu, ubivši nekoliko ljudi do sada, ističe Skip Porteous.

Neokonzervativcima je stalo uvjeriti većinsku javnost u postojanje objektivno utvrđenih moralnih normi na kojima počiva tradicionalno Zapadno društvo. Kako "PC akademičari", odnosno poststrukturalistički i postmoderni teoretičari, svojim analizama dokazuju da se identiteti konstruiraju da bi se njima tržišno manipuliralo i da bi služili masovnoj potrošnji, u neokonzervativnim očima postali su pravi neprijatelji, koji ugrožavaju same (svete) osnove "američkoga načina života". Dok za sebe polažu pravo da su pronositelji bezvremenskih istina i univerzalnih moralnih sudova, šalama na račun političke korektnosti omekšavaju otpor nastavljanju diskriminacije u ime američkog individualizma i "vrijednosne neutralnosti". Međutim, mnogi žestoki retorički napadi neokonzervativnih kritičara, povezanih s desničarskim kršćanskim ideolozima, na istaknute američke profesore, ostali su bez odgovora, a jedan od razloga je u nesofisticiranome, neakademsom stilu njihovih tekstova, na koji se posljednji nisu željeli "spuštati" (Feldsteina, 1997:3; 13).

U svojim kritikama za koje pretendiraju da su objektivne i nezainteresirane, neokonzervativci variraju neke teške pritužbe suvremenoj akademiji i njezinim profesorima (nekadašnjim šezdesetosmašima). Nastava je patetično neumjesna; suvremene metode istraživanja su pretenciozne i nevažne, a sam sistem trajnog (*tenure*) statusa zastario. Posljednja privilegija smeta im ponajprije zato što onemogućuje moralno nadgledavanje profesora (!) koje je potrebno da se suzbiju recentni trendovi u akademskom mišljenju. Neokonzervativni teoretičar (ali i politički savjetnik i analitičar kršćanske desnice), Dinesh D'Souza (1991) tvrdi da su akademičari, koji su ustanovili programsku agendu u prošlih dvadesetak godina, izgubili liberalnu orijentaciju, i da ženske i afroameričke studije nisu akademske nego političke institucije. Ako nemamo na umu spomenutu aproprijaciju ljevičarskih jezičnih kodova, upozorava Feldstein, teško bi mogli razumjeti kako se konzervativni pisci mogu pozivati na mrski im liberalizam koji su stigmatizirali osamdesetih, na sličan način kako to čine sada s političkom korektnošću. No, pod liberalnim D'Souza misli na kultiviranje općega znanja, prihvatljivog konzervativnom fundamentalizmu, a ne takvoga koje promovira građanske slobode, demokratske reforme i uporabu javnih resursa za unapređenje društvenoga napretka. Istodobno, konzervativci cijelo vrijeme napadaju "liberalni monopol u visokom obrazovanju" (D'Souza, 1991:24).

Za vrijeme Reaganove ere došlo je do spajanje desničarske politike i kršćanskog fundamentalizma i tako je stvorena najmoćnija politička snaga u zemlji. Ti samopostavljeni kulturni skrbnici, navodno, žele spasiti američke učenike i studente od "moralne dekadencije" moderniteta u njegovoj tekućoj postmodernoj krinci. Oni su konstruirali ideološku naraciju prikazujući akademske odnose prljavim i dekadentnim. Napadi nisu ograničeni na sveučilište, nego su usmjereni i na osnovne i srednje škole, iako u posljednjima nema profesora s trajnim statusom, a predavači su ovisniji o upravama škola pa ih je lakše kontrolirati.

Poseban "griješ" suvremenih postmodernih i poststrukturalističkih teoretičara je njihova izgradnja "sofisticirane interpretacijske industrije" (D'Souza, 1991). Zašto? Zato, kaže Feldstein, što su demistificirali lažnu pretenziju dotad neosporavane škole "nove kritike"⁹ na objektivnost, nezainteresiranost i nepristranost u pristupu tekstovima. To se, tobože, osiguravalo pomnim čitanjem pojedinačnih tekstova i transmisijom njihovih poruka uz studij životnih karijera autora, ne ulazeći u šira filozofska, socijalna, politička ili epistemološka pitanja. Neokonzervativci, naime, smatraju da se informacije mogu prenijeti (transmitirati) na način koji omogućuje prevladavanje svake subjektivne jednostranosti u predstavljanju događaja. To je, prema njihovu mišljenju zadatak nastavnika, a ne interpretacija, jer ona implicira da učenici i studenti trebaju o tome misliti, umjesto da budu pasivni primatelji. Samo pravilna transmisija, uz pravilnu recepciju, može spasiti krajnju dekadenciju pedagogije, smatraju neokonzervativci (D'Souza, 1991:40; 48-9).

Najžešća kritika usmjerena je na profesore književnosti, okupljene oko Udruge za moderan jezik (*Modern Language Association*). Nazivaju ih "PC klerom, sastavljenim od "akademijinih novih ajatolaha", koji funkcioniraju tlačenjem "politički nekorektnih pogleda u kampusima". Georg Will ih optužuje za "redukciju studija književnosti na sociologiju, i sociologije na puke ideološke tvrdnje". Iako se, dakako, lako možemo suglasiti s time da je književnost visoko politizirana, pisci poput Kristeve, Derride, Lacana, Guattarija, Gatesa, Bakerra i Spivaka teško se mogu smatrati sociolozima. Među njima i drugima ima feministica, filozofa, psihoanalitičara, semiologičara, dekonstrukcionista ili kulturnih teoretičara, ali ne sociologa. To samo pokazuje nefamilijarnost, pa i ignoranciju glede njihovih radova.

Neokonzervativci su uvjereni da vode manihejsku borbu na strani sila svjetla i moralnosti, protiv sila mraka i nemoralnosti. Lista neprijatelja uključuje ne samo marksiste-lenjiniste kao u McCarthyjevo vrijeme, nego i liberale, feministice, Afroamerikance, homoseksualce i lezbijke. Za taj paranoidni manihejski svjetonazor svako sredstvo je prihvatljivo da bi se stiglo do zamišljenoga moralnog cilja.¹⁰

Dok predbacuju nametanje političke korektnosti, sami zapravo teže ideološkom nadzoru obrazovanja. Desničarski televizijski komentator Will otvoreno predlaže da se država treba služiti taktikom, koju je nazvao "vještinom duše" (*soulcraft*) – nadziranjem da se obrazovanje drži dobrog moralna, i gdje je nužno, provođenja cenzure i kažnjavanja delinkventnog "vladanja". Njegov sumišljenik i propagator Rush Limbaugh ističe da je moralnost "sistem kreposnog vladanja temeljen na načelima pravog i krivog. Ako ne možemo podučavati razliku između pravog i krivog, jer neki paranoidni građanski libertarijanci određuju da je to nametanje vjerskoga pogleda, tada smo prepušteni opasnom moru". Deset zapovijedi nisu za raspravu, niti bi trebale biti. Po njemu postoji samo jedno nepobitno pravilo vjerovanja – židovsko-kršćanski sistem, čije nam teološko znanje potvrđuje da su sve ostale vjerske, filozofske ili psihoanalitičke teorije etike u osnovi netočne. Tako se paranoidnima prikazuju oni koji odbijaju nametanje te fundamentalističke masterteorije, a ne obratno kako bi to proizlazilo iz psihoanalitičkog koncepta projekcije, upozorava Feldstein (1997:89-99).

⁹ Novi kriticizam, filozofija koju su zagovarali I. A. Richards, William Empson, Cleanth Brooks i W. K. Wimsatt Jr. postala je dominantnim diskursom anglističkih odsjeka upravo u McCarthyjevo vrijeme. On naglašava vjerno čitanje sa skrupuloznom pozornošću na specifičnosti, tamjanom posvećenog, teksta kao privilegiranog mjesta značenja. Novi kritičari su odbacili evaluaciju tekstova u svjetlu teorijskih, ideoloških i kulturnih perspektiva. Oni su sami, pak, razvili jednu ideologiju bezinteresnosti, koja je bila sve prije nego to, tvrdi Feldstein (1997:82).

¹⁰ Prije nego što je dr David Gunn, zbog obavljanja legalnih pobačaja, ubijen u atentatu, desničarska organizacija Operation Rescue diseminirala je poster-potjernicu na kojoj je identificiran kao neprijatelj. Velečasni Leonard Coppes, svećenik Providence Church u Coloradu, konstatirao je da, s obzirom na to da je pobačaj ubojstvo a homoseksualno ponašanje izvan zakona u Bibliji, obje te "transgresije" trebaju biti kažnjene smrću.

S jedne strane su, dakle, moralni relativisti, koji drže da je moralnost jednostavno osobna odluka. S druge, pak, neokonzervativci koji vjeruju da su na izravnoj "vrućoj liniji" s božanskim superegom, koji je instruirao svoj izabrani narod za vođenje svetoga rata protiv svih "nekršćanskih" elemenata u američkom društvu (među posljednje spadaju i isusovci u Središnjoj Americi i lijevi kršćani koji ne prihvaćaju kršćanski fundamentalizam). U svojim redukcijskim moralnim naracijama dobroga nasuprot zloga, George Will, Dinesh D'Souza i Roger Kimball i drugi svojataju ulogu duhovnih spasitelja ili tatora američke javnosti protiv indoktrinacije "komunističkih fašističkih feminističkih dekonstrukcionističkih multikulturalista". Samo ponovno ustanovljenje tradicionalnog kanona može osigurati objektivnu transmisiju istine, odnosno kulture na njezine "zakonite baštinike". Kanon, po njima, čuva "klasično nasljeđe čovječanstva". Kanonska literatura ima sposobnost prenošenja poruka preko barijera vremena, geografije, socijalnog sistema, vjerskih uvjerenja.

Gerald Graff i Gregory Jay ne slažu se da se kampanja protiv političke korektnosti u cijelosti pripíše "desničarskim neokonzervativcima" (Feldstein, 1997:204-7).¹¹ Moramo biti svjesni da se mnogi tradicionalni liberali aktivno pridružili recentnim napadima na političku korektnost, i ne mislimo da je dovoljno pretpostaviti da su oni te lakovjerne osobe. Niti možemo odbaciti činjenicu da mnogi od tih liberala vjeruju da je njihova anti-PC pozicija potpuno konzistentna s demokratskim, lijevoliberalnim načelima, i da se, za razliku od njih, upravo akademska i kulturna ljevica ponaša u totalitarnom stilu. Utoliko, ukoliko dugoročno preživljavanje akademske i kulturne ljevice ovisi o ponovnom pridobivanju tih tradicionalnih liberala – drže autori – njihovo dezertiranje treba uzeti ozbiljno. To jest, preobraćenje sadašnjih i prijašnjih liberala i marksista na neokonzervativnu agendu treba tretirati kao poseban događaj, kao dio šire krize liberalizma, ne nužno povezan s poviješću američke desnice. Drugim riječima, oni od nas koji se identificiraju s multikulturalističkim, feminističkim i drugim "progresivnim" trendovima u obrazovanju i kulturi, trebaju odgovoriti tim otpadničkim liberalima, umjesto da ih stigmatiziramo kao "podmukle reakcionarne snage", čime se samo jača desnica.

To ne znači da se mogu natrag pridobiti svi niti da se s nekima više uopće može i ima smisla razgovarati. Govorimo o potrebi da se apelira na velik dio onih u sredini, od kojih su mnogi naši studenti, nevezani još ni uz ljevicu ni uz desnicu, ali koji nalaze dosta toga uvjerljivoga u kritici političke korektnosti. Transformacija nekih članova "stare ljevice" u današnje neokonzervativce slijedi izravno iz razlike između individualističkog liberalizma i politika identiteta. "Staroljevičarski neokonzervativci", ako želite, i "staroljevičarski liberali" s nelagodnom se odnose prema kulturnoj politici koja naglašava rasu i rod, i stoga prkose s humanističkim univerzalizmom prosvjetiteljstva, koji je izvorno izrastao u reakciji protiv opresivne upotrebe *klasni*h razlika u feudalnom društvu. "Staroljevičarski neokonzervativci" i liberali u svakom naglašavanju "različitosti" vide regresivnu prijetnju humanizmu i slobodi, dočim kulturni ljevičari u tome prepoznaju obranu humanizma i individualizma upravo zaostalu na granicama rase i roda.

"Desnica", s druge strane (koja je pocijepana zbog vlastitih dubokih podjela između ekonomskih konzervativaca slobodnoga tržišta i kulturnih tradicionalističkih konzervativaca), predstavlja široku i često kontradiktornu alijansu moralno orijentiranih društvenih kritičara, od kojih neki žele koristiti državu za nametanje svoje posebne religiozne i političke agende.

U borbi protiv iskrivljenja držimo da je važno napraviti distinkciju između onoga što vrijeđi i što je upitno u tekućem akademskom naprednjaštvu. Omiljena taktika anti-PC kritičara

¹¹ To dvoje, uz neke druge autore, iznijeli su na kraju Feldsteinove knjige svoje kratke ocjene o desničarskoj kampanji protiv političke korektnosti i svoje prijedloge što bi trebalo učiniti da se na nju primjereno odgovori. Uz njih prenosimo još osvrt Stanleyja Aronowitza na pitanje jesmo li suočeni s ukidanjem akademske slobode.

je lociranje primjera najludih, najblesavijih i najdoktrinarnijih manifestacija akademskog naprednjaštva i potom predstavljanje tih primjera kao tipičnih za glavni tok novih pokreta. Tako multikulturalizam postaje gledište da "mrtvi bijeli mužjaci" trebaju biti isključeni iz lektire; feminizam se izjednačuje s vjerovanjem da samo žene mogu razumjeti pisanje o ženama itd. Unatoč tomu što su takvi opisi, dakako, potpuno nereprezentativni za glavne tokove novih pokreta, katkad su točni i opravdani, što ljevica često ignorira. Mnoge su gluposti i besmislice učinjene u ime kulturnih razlika ili osjetljivosti spram drugih, a neke od njih su autoritarne i nedemokratske. Neobraćanje pozornosti na gluposti i autoritarizam u našoj sredini samo je davanje lošega imena dobroj stvari, zaključuju Graff i Jay.

Kraj akademske slobode?

S nastupanjem otvorenijega sveučilišnog sistema (od šezdesetih i sedamdesetih), politička i ideološka klima dramatično se promijenila unutar, jednom relativno posvećenih sveučilišnih zidova, primjećuje Stanley Aronowitz (Feldstein, 1997:211-19). A izmijenio se i rodni, klasni i rasni sastav studentskog tijela. Mnogi kampusi su postali ideološka bojna polja u antiratnim kampanjama i pokretu za građanska prava. Neki su nastavnici te promjene doživjeli kao prijetnju akademskoj slobodi. Liberalni oponenti studentskoj ljevici, u studentskom su radikalizmu vidjeli opasne autoritarne tendencije (prije nego u upravama). Potom, tijekom osamdesetih pojavljuju se zahtjevi studenata (koji se, doduše, u eri konzervativizma teško mogu označiti ljevičarskima) za radikalnim revizijama pojedinih kanona, da bi se priznala legitimnost marginalnih i manjinskih predmeta, počevši čak inklinirati cenzuri fakultetskih pogleda koji nisu korespondirali s multikulturalističkim programima različitosti.

Rasprava se, osobito, fokusirala na fenomen političke korektnosti u svim njezinim manifestacijama. Težnje sveučilišnih uprava da odgovore na pojavu Nove desnice na kampusima, ograničavanjem "govora mržnje", izvabili su značajan kritičizam od strane građanskih libertanijanaca, kao i konzervativaca. Nastojanja da se potkreše politički nekorektno ponašanje i govorenje, nikako se ne mogu generalizirati na cijelu akademiju, ali treba priznati da pojava autoritarizma na ljevici hrani napore desnice usmjerene ka neutralizaciji onoga što se smatra posljednjim bastionom radikalizma šezdesetih.

Marksisti i poststrukturalisti, zajedno s feministicama, bili su (osamdesetih) u prvom planu manjinskog zapošljavanja na sveučilištima, i te su grupe postale aktivnim promotorima multikulturalnih programa na sveučilištima. Sveučilište je bojno polje, ističe na kraju Aronowitz, upravo zbog toga što je glavni proizvođač znanstvenog i tehnološkog znanja i diskursa političkog i socijalnog poretka. Glavno oružje desnice može biti akademska profesionalizacija, što često implicira progresivno nestajanje relevantne intelektualne rasprave oko širokih javnih problema i njezina zamjena "istraživanjima" u službi politike. U nadolazećim godinama možemo očekivati značajne izazove za trajnu profesuru, za sveučilišno zaposlenje u punom radnom vremenu, kao i za samu ideju da je obrazovanje prije nego *training* glavna misija visokoga obrazovanja. U tom smislu, takvi "eksperimenti" s ugovornim radom na određeno vrijeme, kakvo je na sveučilištima Hampshire i Bennington, možda uskoro neće biti izuzetci. Tendencija da pomoćni nastavnici zamjenjuju odlazeće profesore u trajnom statusu, već je postala normativna praksa u većini javnih sveučilišta i fakulteta i velikom dijelu privatnih škola (Columbia, New York University, the New School).

O ugrožavanju akademskih sloboda u jednom širem smislu govori i historičarka obrazovanja Diane Ravitch, koja je o tome napisala knjigu *Jezična policija (The Language Police)*. Ovdje prenosimo njezine stavove iz jednog intervjua, vezanog uz tu knjigu (Frank, 2003:52-3). U njoj je iznijela šokantno otkriće da se doslovno stotine riječi i izraza, a zbog njih i brojna velika klasična literarna djela, smatraju danas neprihvatljivima za učeničku i studentsku lektiru. Oni su, naime, došli na crne liste koje sastavljaju izdavačka i državna povjerenstva nakon panel-

skog recenziranja tekstova, osobito udžbenika i priručnika. Riječ je o njihovom kritičkom ispitivanju riječi i izraza koje bi mogle pokazivati društvene predrasude ili "neosjetljivost" spram različitih grupa ljudi. Stoga izbacuju sve što bi moglo ostavljati dojam seksizma ili sugerirati seksizam, rasizam, klasizam, rodizam ili bilo koju drugu moguću uvredu, na koju bi se neki ljudi mogli žaliti. Tako se, primjerice, zbog neprimjerenog tretiranja crnaca, Twainovi *Doživljaji Huckleberryja Finna* u brojnim školama ne koriste više kao preporučena lektira.

Potencijalne pisce udžbenika, izdavači upoznaju s jezičnim i stereotipnim vodičima, koji ih upućuju da se žene ne smiju prikazivati u kontekstu obavljanja kućnih poslova ili nekih slabosti, jer je to, dakako, seksistički. I obratno, muškarci se ne smiju pojavljivati s alatom u rukama, ili kao strogi i hrabri karakteri. Afroamerikancima nije primjerena uloga atleta, korejskim porodicama trgovanje voćem, jer se to prokazuje kao stereotip, unatoč činjenici što su ta i druga zanimanja i aktivnosti tih i drugih grupa, u stvarnom životu, za njih upravo tipični. Dalje, referiranje na fosile izbjegava se jer impliciraju evoluciju, koja je, pak, uvredljiva za kršćanske kreacioniste i fundamentaliste. Nije preporučljiva ni fraza – kao što možemo vidjeti – jer ima ljudi koji to ne mogu.

Autorica je originalna u trasiranju izvora "političke korektnosti", barem kad je riječ o američkom društvu. Do neprikrivenog izvrtnja činjenica s određenim političkim ciljem došlo je nakon građanskog rata. Južnjačke su države, naime, inzistirale na svojoj naraciji o Jugu i njegovoj herojskoj i romantiziranoj borbi, dočim je Sjever sebe vidio ne samo na pobjedničkoj nego i pravednoj strani, a Jug kao izdajnike. Na kraju su izdavači izdali dvije verzije historijskih priručnika o građanskom ratu – jednu za sjevernjačke a drugu za južnjačke škole.

Za razliku od većine sudionika rasprave o "političkoj korektnosti" koji zauzimaju strane u oštrijoj ili blažoj inačici, predbacujući jedni drugima, Ravitch s pravom ističe da ju zapravo koriste i ljevica i desnica za svoje različite obrazovne i političke agende. Desnica se mobilizira oko kontrole nekih za nju ključnih tema, ponajprije protiv bilo čega što, prema njezinu sudu, dovodi u pitanje autoritet Biblije ili vrednote tradicionalne američke obitelji. Konkretnije, traži zabranu spominjanja čarobnjaštva, dinosaurusu, disfunkcionalnih obitelji, razvoda, djece koja ne poštuju roditelje i sl. Ljevica, s druge strane, osobito vodi brigu o jeziku i stereotipima. Jedni i drugi dijele mišljenje o tome da sve što djeca čitaju doživljavaju kao neku vrstu uzora, i zato je obrazovanje iznimno važno za političke ciljeve.

LITERATURA

- Anderson, Martin (1992) **Impostors in the Temple**, New York: Simon i Schuster.
- Bloom, Allan (1987) **The Closing of the American Mind: How Higher Education has Failed Democracy and Impoverished the Souls of Today's Students**, New York: Simon and Schuster.
- Brennan, Teresa (1997) "Foreword", u: Feldstein, Richard, *Political Correctness, A Response from the Cultural Left*, University of Minnesota Press, IX-XXI.
- D'Souza, Dinesh (1995) **The End of Racism: Principles for a Multicultural Society**, New York: The Free Press.
- D'Souza, Dinesh (1991) **Illiberal Education. The Politics of Race and Sex on Campus**, New York: The Free Press, 1991.
- Ellis, Frank (2002) "Political Correctness and the Ideological Struggle: From Lenin and Mao to Marcuse and Foucault", **The Journal of Social, Political and Economic Studies**, vol. 27, No. 4, 409-444.
- Frank, Christina (2003) "War of the Wards", **Biography**, vol. 7, No 10, 52-53.
- Hirsch, E. D. (1987) **Cultural Literacy: What Every American Needs to Know**, Boston: Vintage Books.
- Kimball, Roger (1991) **Tenured Radicals: How Politics Has Corrupted Our Higher Education**, New York: Harper Perennial.
- Kimball, Roger (2003/4) "Political Correctness Or, the perils of benevolence", **National Interest**, 74, 158-166.

- Schmidt, Alvin, J. (1997) **The Menace of Multiculturalism, The Trojan Horse in America**, Westport – London. Praeger.
- Sykes, Charles J. (1988) **ProfScam: Professors and the Demise of Higher Education**, New York: St. Martin's Press.
- Sykes, Charles J. (1992) **A Nation of Victims: The Decay of the American Character**, New York: St. Martin Press.
- Sykes, Charles and Brad Miner (ur.) (1991) **The National Review College Guide. America's Top Liberal Arts Schools**, New York: National Review.
- Thibodaux, David (1994) **Beyond Political Correctness: Are There Limits to this Lunacy?**, Lafayette: Huntington House Publishers.

CONTROVERSY OVER "POLITICAL CORRECTNESS"

MILAN MESIĆ

Faculty of Philosophy, Zagreb
Department of Sociology

Political Left and political Right blame each other for invention of the idea of "political correctness" (PC) as well as for actual political interests lying behind it. For the Right political correctness is really a leftist ideological conspiracy and subversive politics, at the first place in the sphere of education. It aims at eradication of the freedom of speech and expression. On the other hand the radical leftist opponents of the rightist anti-PC campaign renounce and even negate any existence of a political correctness practices in a sense of imposition the speech or behavior codes. According to them, the Right has actually constructed artificially the whole problem exaggerating particular anecdotal cases in order to blur its frontal ideological attack on the social and academic achievements of the Left (from 1960-ies to the thrust of multiculturalism). The debate over "political correctness" (and multiculturalism in a broader sense) has outgrown in "cultural wars", primarily at the American universities. The article systematizes, in basic lines, the opposing positions, i.e. both typical rightist and leftist narration on "political correctness". There are, however, the authors who try relatively objectively and impartially to discuss contradictions of intercultural, inter-sexual and other relationships at the universities as well as in broader society now designated with the term "political correctness".

Key words: "POLITICAL CORRECTNESS"; TENURE, MULTICULTURALISM; LEFT; RIGHT; NEOCONSERVATIVISM; "LANGUAGE WAR"; "CULTURAL WAR"; FRAMING; ACADEMIC FREEDOM